

לדופקי בתשובה

בס"ד
עשיק פר' ראה
שנת תשי"ע לפ"ק
שנה ח'
[כל הזכויות שפירות]

הערות האורות יתקבלו בתשרי
אצל העורך הר' שלמה זרד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
מס' הפלאפון 07727197313

המירל: חבת יגניל תורה
ש"י ביהמ"ד דחסידי בעלזא
(קלידס רד) לונדון יב"ד
בשניות: כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ממצוה זו וממלא אינו עובר.

אוצר תשובות בדיני צדקה ומעשר כספים (א)

פתיחה: בפרשתנו פר' ראה מוזכרת מצות מעשר "עשר תעשר", אמרנו דבר בעתו מה טוב, ונברר שאלות המצויות בהל' צדקה ומעשר כספים, ומה גם שמתקרבים ימי אלול וכתב המטה אפרים (אלף למטה סק"א): בשם הא"ר בשם ספר אמרכל שבפי' איש לרעהו ומתנות לאביונים, רמז על מתנות עניים באלול. ונראה שרומאים על מ"ש תשובה ותפלה וצדקה מעבירין רוע הגזירה וכו', כי יש להקדים אותם הג' דברים ואחר כך ר"ה שתוקעים בשופר, ע"ש עוד.

ובאבות דרבי נתן (פ"ג ט"ו) הביא מעשה נורא בגודל מעלת הצדקה עד שמציל ממות, וז"ל - מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה פעם אחת הלך וישב בספינה בא הרוח וטבע ספינתו בים, ראהו רבי עקיבא ובא לפני בית דין להעיד על אשתו להנשא, עד שלא הגיע עת לעמוד (כלומר כמעט וכבר נשאה לאחר) בא אותו האיש ועמד לפניו, אמר לו: אתה הוא שטבעת בים, אמר לו הן, ומי העלך מן הים, אמר לו צדקה שעשיתי היא העליתי מן הים, אמר לו מאין אתה יודע, אמר לו כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול גדול מגלי הים שזו אומר לזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים עשה צדקה כל ימיו. באותו שעה פתח רבי עקיבא ואמר ברוך אלקים אלוקי ישראל שברך בדברי תורה ובדברי חכמים שדברי תורה ודברי חכמים קיימים הן לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר (הקלת יא א') "שלח לחמך על פני המים כי ברוב המימים תמצאנו", ועוד כתיב "צדקה תציל ממות".

מדוע אין מברכים על מצוות צדקה

הנה נודע שאלת הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' י"ח) מדוע אין מברכין על מצוות הצדקה, הרי היא מצוות עשה שנאמר בה פתח תפתח נתון נתון!

ותירץ שם הרשב"א בשם ר"י אבן פלט שהשיב על שאלה זו לר"א - שהיות ואין מצוה זו תלויה ביד העושה שאפשר שלא יתרצה העני לקבל להכי אין מברכין עליה. וכן הביא הרשב"א שוב כיוצא בדברים אלו שם בתשובותיו ח"א סי' רנ"ד ובחלק ג' סי' קפ"ג, ובתשובות המיוחסות סי' קפ"ט. וע"ע בתשו' חת"ס א"ח סי' נ"ד.

וכתב ע"ז החיד"א בספרו מחזיק ברכה (או"ח סי' תלב סק"ו) באה"ל: ודע דאף על פי דהרשב"א ז"ל העתיק תשובת הר"י בן פלט בתוך תשובותיו והוא ג"כ במיוחסות (סי' קפ"ט) מ"מ זאת מצינו שכתב בספר הפרדס כת"י ששמע מפי החכם רבי יהודה בנו של הרשב"א ששמע מפי מר אביו הרשב"א דהנהו כללי דכילי על איוז מצוה חייב לברך ועל איוז מצוה פטור, כולם הם אבני תהו על אבני בהן, אלא באותה מצוה שידענו שתיקנו לנו רבותינו לברך מברכין, ועל מצוה שלא תיקנו ברכה לא מברכין, עכ"ל.

והראב"ד בהגהות לתשובת ר"י אבן פלט הנ"ל הוסיף לבאר עוד טעם, דכל דבר של מורענות אין מברכין עליו מפני שנראה כמודה על אותו קלקול, ולכן אין לברך ג"כ על הצדקה מפני שיש בו קלקול לאחרים, דהיינו לעניים.

והאור זרוע (ח"א הל' ברכת המוציא סי' קמ) כתב עוד טעם, דאין מברכין רק על מצוה שאינה חיוב תמיד, ומשום כך בהגיע זמנה מברכין עליה משום חיוב מצוה, אבל צדקה דתמיד שעתה ולעולם הוא חייב בה, לא שייך חיוב ואין מברכים.

והרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע כתב טעם אחר עפ"י חסידות - שהיהודי חייב לברך על המצוה בלב שלם ובשמחה פנימית, ואילו מתן צדקה לעניים נעשה לעתים בלא שמחה אמיתית ושלמה, משום כך לא קבעו חכמים ברכה על מצוה חשובה זו.

והרה"ק רבי שמחה בונים מפשיסחא זי"ע כתב - טוב שעשו חכמים שלא התקינו ברכה על מצוה זו, שהרי כמה הכנות אדם עושה לפני אמירת ברכה - נטילת ידיים ולשם יחוד, ובינתיים עלול חס ושלום העני לנוגע ברעב או להתבייש.

* * *

שאלה. כתב הרמב"ם ואסור להחזיר העני השואל ויקם שנאמר אל ישוב דך נכלם, והעתיקו הטור והרמ"א. מה הדין באופנים דלהלן האם הוא ג"כ בכלל האיסור:

(א) כשכבר הפריש מעשר. (ב) כשאין לו מעות אצלו ויש לו בביתו. (ג) כשאב אליו גבאי צדקה. (ד) כשמקבל מכתב בקשת צדקה. (ה) כשמבקש באמצע התפילה.

תשובה.

[א]. גם כשכבר הפריש מעשר עובר בזה. אכן אם יש לו כסף אך צריך לזה עתה לקניית וכדומה, מותר לומר לעני שאין לו.

[ב]. אם יש לו מעות בביתו צריך ללות, אכן אם העני לא ימתין לו עד שילך לביתו י"ל דגם אינו חייב ללוות, וצ"ע.

[ג-ד]. בגבאי צדקה ובקבלת איגרת יש לצרד לומר דאינו עובר.

[ה]. גם באמצע התפילה עובר ולא מופטר מטעם עוסק במצוה פטור מן המצוה כיון דאפשר לקיים שניהם, ואכן באופן שמפריע לו מכוונתו פטור

מחלק בין הלאו דלא תאמץ ולא תקפץ להא דאל ישוב דך נכלם' בשו"ע יו"ד ריש הל' צדקה סי' רמ"ז ס"א "מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד וכמה פעמים נצטוינו בה במצות עשה, ויש לא תעשה במעלים עיניו ממנה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוף את ירך, וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל וכאלו עובד אלילים ומאד יש לזהר בה וכו'".

והרמ"א בס"י רמ"ט סעי' ד' העתיק לשון הרמב"ם והטור "ואסור להחזיר העני השואל ויקם אפילו אין נתון לו רק גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם".

ולכאורה צ"ב מה הוסיף הרמב"ם בזה הלא כבר אמר דהמעלים עיניו מן הצדקה עובר בלאו, וצ"ל דיש להחלק בין עני העובר בין הפתחים דבזה הדין הוא דאין צריך לתת לו די מחסורו, לעני שאינו מחזר על הפתחים דבזה אנו מחוייבים לתת לו די מחסורו, כמבואר בארוכה בטור ב"י ושו"ע. וכשמדובר בעני שאנו מחוייבים לתת לו די מחסורו על זה איכא לאו דלא תאמץ ולא תקפוף, אבל בעני העובר ממקום למקום ליכא בזה הלאו, וע"ז קאמר הרמב"ם דמ"מ איכא בזה משום אל ישוב דך נכלם אפילו כשאנו נתון לו רק מתנה מועטת, ומדוייק בזה לשון הרמב"ם דמירי שם בעני העובר ממקום למקום. והדברים מבוארים בדרך אגב בס' אמרי בינה (או"ח סי' י"ג סוף אות ג'), ולפלא על הפוסקים [ונבכללם ספרי זמנינו] שלא ביארו כל זה, ואולי הדברים פשוטים.

[כתב בס' דרך שיחה (עמ' תקס"א) סיפר לי אבא זצ"ל [הקה"י], שכאשר היה בוילנא והיו שם המון עניים, שאל את מרן האה"ח זצ"ל אם חייב ליתן לכל עני ועני? וענהו הגר"ח ע"ז: כשהייתי רב בעירייה פלונית הייתי מקדים שלום לכל אדם, וכשהגעתי לוילנא ראיתי שאם אעשה כן לא אגמור, ואיני אומר לאף אחד, זו התשובה שהייתה על שאלתו של אבא ז"ל, ע"כ. וצ"ע! אם אפשר לסמוך על מעשה זו להלכה למעשה.]

אם עובר בזה גם לאחר שכבר הפריש מעשר

(א) והנה בראשון לציון לבעל האו"ח הק' (יו"ד סי' רמ"ז) הסתפק באופן שכבר הפריש מעשר אי עובר על הלאו דלא תאמץ ושאר לאוין, ומסיק דע"כ עובר על הלאו דלא ירע כו' הכתובה אחר נתון נתן. ובס' שבילי דוד (סי' רמ"ט אות ד') כותב דמשמע מדברי הרמ"א הנ"ל דאל ישוב כו' איכא אף בשכבר נתן מעשר. וראיתי בס' חוט שני (הל' שבת ח"ב בקובץ עניינים שבסוה"ס) שכתב לבאר דאף שחז"ל פטרו אותו מלתת צדקה אחר שכבר הפריש מעשר, וליכא העשה דנתון נתן, מ"מ משום הלאו דלא תאמץ או משום אל ישוב דך נכלם עובר גם בעישר כיון שיש לו פרוטה והתורה אמרה לא תאמץ ולא תקפוף ואל ישוב.

אי חייב ללות כדי לתת לעני

(ב) כתב בדרך אמונה (פ"ו סק"ח) בשם המהר"י קורקס דכשאין לו מעות אינו חייב ללות כדי לתת פרוטה לעני. ומ"מ הביא שם בשם החו"א דאם יש לו מעות בביתו או בכל מקום אחר ויכול ללות כאן מתבירו חייב ללות. מיהו הוסיף שם הגר"ח"ק בציון הלכה (י"ז) דאם העני לא ימתין לו עד שילך לביתו להביא י"ל דאינו חייב ללוות.

מיהו בספרו שערי אמונה עמ"ס פאה (פ"ה מ"ד סק"ז ד"ה שהיה) חזר ממש"כ כאן בפשיטות ומסתפק הוא בדבר, וז"ל: אבל לפמ"ש"כ כאן י"ל דגם בכה"ג חייב ללוות שהרי יש לו בביתו, וכיון שיכול ללוות ולהחזיר אה"כ מביתו הוי כיש לו עכשיו, מיהו אפשר דנהי דלענין לקט שכחה ופאה נחשב עשיר כיון שיש לו בביתו ויוכל ללוות כעת, אבל לענין עני המבקש צדקה לא מצינו שהתורה חייבתו ללוות אפילו אם יש לו לפרוע, ואולי תלוי במחלוקת הראשונים שהבאנו בכה"ל פ"ט ממתנו"ע הי"ד (ד"ה לא יטול) אם צדקה תלוי ג"כ במאתיים וזו או כדי מחסורו, דאם נימא דתלוי בכדי מחסורו י"ל דכאן כיון שיכול ללוות אין זה מחסורו, וצ"ע"ע עכ"ל.

יש לו מעות אך צריך עכשיו המעות

ובאופן שיש לו כסף לתת לעני אבל הוא צריך לקנות בזה - נראה פשוט דמותר לומר להעני שאין לו, דהרי אין לו לתת לו כיון שצריך המעות לזה, וכן כתב בס' דרך שיחה (עמ' ש"ח): פעם קרא אליו מרן הח"ח את אחד מתלמידי הישיבה ואמר לו: היות ובאותו יום קיבל סכום כסף הגון מפדיון ספריו, והיות ורגילים לבוא אליו בבקשת גמ"ח אנשים שונים, ביניהם כאלה שמכיר בהם שאינם זכרים בפריעת חוב ושאינו מחוייב להלוות להם, לכן חפץ הוא להקנות את כל כספו לתמיד בקנין גמור במתנה ע"מ להחזיר, כדי שיוכל להשיב לאנשים אלה בתום לב שאין לו כסף, ולא יכשל ח"ו בדבר שקר.

ואמר ע"ז הגר"ח"ק שליט"א: אבא זצ"ל סבר שאם יש לו כסף ואינו רוצה להלוות לו ואומר לו שאין לו, אינו שקר כי הכוונה "אין לי להלוות לך", ומה שהח"ח נהג כך אינו משום שזה שקר, אלא שהידר בזה, וה"ה לעניינינו.

ג-ד) עוד כתב בדרך אמונה (פ"ו סקמ"ח) דלכאורה הא דאל ישוב דך נכלם הוא רק בעני שמבקש עבור עצמו אבל לא מי שמבקש עבור אחרים דל"ש גבי אל ישוב דך נכלם, ואפי' אם הגובה ג"כ עני ומקבל חלק מזה נראה דאין שייך אל ישוב וכו', כי החלק שמקבל זהו מקבל ממי ששלחו עבור שכן פעולה ואין שייך להתנות שנותן הכל לצדקה למשל, עכ"ד.

אולם באמת מבואר בשו"ת קול אליהו (ליוורנו תקנ"ב - יו"ד סי' י"ט) לענין הלאו דלא תאמץ ולא תקפוץ דשייך גם בגבאי הממונה על הצדקה כיון שהוא שלוחו של העני, ולפי"ו לכאורה גם להא דאל ישוב כו' עובר דמאי שנא הוא ומאי שנא שלוחו, ויתירה מזה מבואר בפלא יועץ (ערך צדקה) שכותב בתוך דבריו: "אסור להחזיר העני ששאל ריקם שנאמר אל ישוב דך נכלם כך פסק הרמב"ם, ונראה שבכלל זה הוא עני שפושט מטפחת בפתח בית הכנסת שהוא כמי ששואל לכל אחד וצריך כל אחד להטיל לו פרוטה". ועי' בס' באורח צדקה בתשו' הגר"ח (עמ' ת"ד) דס"ל דאינו עובר בגבאי, וכ"ה בס' ועלה לא יבול (ח"ב עמ' ק"א) בשם הגרש"א.

וכן באופן ששלח אליו איגרת לכא"ו עובר גם כן, וכן כותב בשו"ת באר משה (ח"ד סי' צ"ב), אכן באמת אין זה פשוט כל כך בדרך אמונה הביא ממהר"י קורקס דאם לא ראהו אינו מחוייב, ועי' בזה בס' מעשר כספים (עמ' ק"ב ואילך) באריכות, ולכן יש לצדד בכל זה דאינו עובר, וכן מצדד בס' צדקה ומשפט (פ"א הע' ג') ועי' גם בס' עלינו לשבח (ויקרא בתשו' שבסוה"ס). שו"ר בס' באורח צדקה (פ"א סעי' ז') בשם הגרש"א והגר"ח שליט"א דפסקו דאינו עובר בכה"ג.

אם יש לפטור באמצע התפלה מטעם עוסק במצוה

ה) כתב בדרך אמונה (פ"ו ציון הלכה אות צ"ו) דאפשר דאין חייבין לתת צדקה באמצע התפילה העוסק במצוה פטור מן המצוה. אכן באמת יש לפקפק בזה דקיי"ל דלא מיפטר מטעם עוסק במצוה אלא בשא"א לקיים שניהם אבל כדיכול לקיים שניהם אינו מיפטר, וממילא גם כאן הוצאת פרוטה מן הכיס אינו מפריע כ"כ, וכן העיר עליו הג"ח בנימין זילבר שליט"א בספרו מקור היראה על הרבינו יונה (בהוספות), ועי' גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' י"ד, מש"כ להגר"ו), אך דבריו אינם מובנים כל הוצרך דמייני שם ראה להגר"ב מהמבואר בסידור רבינו שלמה מגרמי"א דמותר לתת צדקה באמצע התפילה, והרי המדובר כאן היא אם הוא מחוייב. ומ"מ בודאי באופן שמפריע לו מכוונתו אם מבקשים לו כסף באמצע התפילה בכה"ג קיים הפטור העוסק במצוה פטור מן המצוה, וכן הביא בס' באורח צדקה (עמ' מ"ח) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א.

שוב יצא לאור ספר נור החיים (עמ' ס"ח) ושם השיב הגר"ח שיתכן שרק אם מתפלל ממש פטור מלתת צדקה מטעם עוסק במצוה וכו', אך אם לדוגמא סיים ק"ש ומחכה להש"ץ שבאותו רגע אינו מתפלל בפועל יתכן שחייב.

שאלה. להנ"ל מה הדין אם אותו עני בא עוד הפעם לבקש, האם צריכין ליתן לו בכל פעם שמבקש.

תשובה. אם העני מבקש עוד פ' משום שאינו זוכר דכבר נתן לו אז אין מחוייב ליתן לו, ויאמר להעני כבר נתתי לך. אולם אם העני מבקש עוד הפעם משום שלא הספיק לקבל די מחסורו על אף שהסתובב בכל העיר, אזי מחוייב ליתן לו עוד הפעם. ונמ"מ ביש לו מה ליתן ראוי ליתן בכל הזמין.

הנה קיי"ל בשו"ע (רמ"א סי' ר"ג סעי' א') דהא דצריכין ליתן לו די מחסורו אשר יחסר לו הוא בגבאי צדקה, אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו אלא מודיע צערו לרבים ואם אין רבים אצלו יתן היחיד אם ידו משגת עי"ש.

והנה הא דצריך ליתן לו אפילו ק' פעמים היינו מטעם די מחסורו אשר יחסר לו, וא"כ אם מבקש לו עוד הפעם והוא נמצא בעיר שרבים מצויים שם אין צריך ליתן לו עוד הפעם דהרי אין צריך ליתן לו די מחסורו כיון שהוא בעיר שרבים מצויים שם, ועכ"פ יודיע לו שכבר נתן לו, [שלא יתבייש העני שאו"טם אנו משמוע צעקת עניים].

אולם אם העני שואל אף על פי כן שלא הספיק לקבל די מחסורו על אף סיבובו בכל העיר, בכה"ג חזר הדין ונתון תתן אפילו ק' פעמים למקומו, כיון שהודיע כבר צערו לרבים, וחייב לתתו שנית. וכ"כ לענין שאלתינו בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' רנ"ה).

שו"ר בס' שאלת רב - שבו תשובות שהשיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א - ושם בח"א פ"א אות ו' כותב שם השואל בזה"ל: "שאלתי את הרב שליט"א, בעני שחזרו עליו כמה פעמים אם נתחייב לתת לו כל פעם, והשיב לי שעי' ירושלמי פאה ת, א. ועדיין צ"ע לדינא דשם איתא הנותן נתון והלוקה יחוש לעצמו, ופי' אחד מהמפרשים דרך מותר לתת אבל חיוב ליכא, וגם יש לחלק דשם מייירי במעשר עני שכבר הפרישו, ושמא יש לחלק בין זה לסתם צדקה דיל' דאין זה נקרא עני עומד לפניך, ומ"מ נתחייב לתת מעשר עני מאחר שממילא כבר הפרישו לעניים". וכתב הגר"ח להשיב ע"ו: "הנותן אין צריך לחוש לזה אבל העני עושה שלא כדוין".

שו"ר בס' מעשה איש (ח"ד עמ' קל"ה) שכותב ששאל החו"א אם יש היתר להשיב ריקם פני העני המבקש, וכן אם מבקש כמה פעמים ביום, והשיב שאם יש להתנות וגם המקבל צריך - בוודאי צריך ליתן, וכבר אמרו המבזבז אל יבזבו יותר מחמשה.

ועי' בס' באורח צדקה (עמ' צ"ו) שהביא בשם הגר"נ קרליץ שליט"א שעני המסבב בבית הכנסת ומבקש מאדם אחד כמה פעמים באותה תפילה אין חייב לתת לו יותר מפעם אחת, כיון שלא התחדש לו סיבה חדשה בנתיים לתת לו.

שאלה. הפריש מעות מעשר ואבדו, האם חייב באחריותם.

תשובה. בצדקה ובכספי מעשר אין אדם נפטר מחיובו עד שיגיעו הכספים לידי העניים, ולכן אם הכספים הם כספי מעשר שלו חייב באחריותם בפשיעה עכ"פ, ואם השתמש במעות מעשר לצרכו ועי"ז נאבד המעות אפילו בשוגג חייב לשלם המעות למעשר, וזולת אם התנה מראש שלא יהא חייב באחריות.

כתב הפתחי תשובה רמט סוסק"א: עי' בשו"ת ארבע טורי אבן סימן ו' שנשאל באחד ששהה מעות מעשר שלו אצלו עד דאיתרמי ליה עניים הגונים, או קרוביו שיתן להם, וביני וביני הוציא המעות לצורכו, ואח"כ כתב אליו אחד מקרוביו שישלח לו איהו סך לצורך נישואי ביתו, ולא היו לו מעות מומנים ושלה לו סחורה ע"י איש נאמן ונגזל הסחורה בדרך, האם המשלח חייב באחריות או לא.

והשיב - דאילו לא השתמש האיש הזה במעות לצרכו רק אותם המעות שהפריש לשם מעשר היה שולח לעני ונאבד בדרך, ודאי דאינו חייב באחריות. ואף אם היה קונה סחורה באותם המעות לשלוח לעני להרוויח, אמרינן דגם כן היה פטור, ולא אמרינן דפשע בקניית הסחורה. אבל כאן שהשתמש במעות לצרכו ובא האונס מחמת הפשיעה, שאילו שלח מעות קרוב לודאי שלא היה נגזל שהיה יכול להטמין, א"כ המשלח חייב עכ"פ מדיני שמים ליתן מעות אחרים לעני, ע"ש.

וכתב בדרך אמונה (פ"ו מהל' מתנו"ע ביה"ל ד"ה ואחד) בזה"ל: ואם הפריש מעשר ונאבד או ששלח לעני ונאבד, עי' בפתחי תשובה בשם ארבעה טורי אבן שאם לא השתמש במעות אין חייב באחריותו, וצ"ע מנ"ל דמנהג מעשר יוצאין בהפרשה לתוד. דילמא אין יוצאין אלא שנותנין לעני. ושמא סבירא ליה כיון דאמייכיתוהו אמעשר תבואה יוצאין בהפרשה כמו התם, וכן משמע לשון המדרש להפריש אחד מעשרה, אבל אלו שמתנין שלא יחול על זה שם צדקה עד שיגיע ליד עני (כדי לצאת מחשש בל תאחר) בודאי שחייב באחריותו. שוב הראוני בחידושי חתם סופר לחולין דף קל"א ד"ה שאני דדעתו באמת דהמפריש מעשה ואיבדו, אפילו באונס, חייב ליתן אחרים מהטעם הנ"ל. ע"כ. ועי' עוד שם (בפ"ט סק"ע"א).

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סי' י"ג) נשאל בזה"ל: במי שהוציא סכום כסף מכיסו כדי לחלקו לעניים אלא היות והעניים לא באו בבית הכנסת קרה הדבר ששכח מכל הכסף והשאירם במקומו הקבוע ונעלמו, האם מחוייב הוא לשלם את הסכום הזה לטובת העניים כיון שזכו בהם כבר ואיהו פשע ששכחם. כי אחרי שתרם את הכסף לצדקה הרי הוא עליהם כשומר וחייב בפשיעה של שכחה, ואולי יש כאן לדון לפי מה דאמרינן בב"ב צ"ג א' לשומר ולא לחלק לעניים.

ובסוף דבריו כתב: עכ"פ מכל הדין הדעת נותנת לחייבו לשלם אחרים תמורתם לא רק משום לצאת ידי שמים אלא גם בכדי לצאת ידי אדם, וכאמור הוא כאן אפילו אם נפטרו מכה שמירה, ואפילו אם לא ניתן לו בכלל דין שומר, מכיון שלא קיבל עליו להיות שומר (עי' במחנה אפרים ה' שומרים סי' י"א מה שמביא מחלוקת הראשונים היכי דהקנה לחבירו בקנין סודר ונאבד יד המוכר אם דינו מיהת כש"ח או דלא הוי אפילו שומר חנם ע"ש), והיינו מכה חיוב נדרו או התנדבותו לתת כו"כ לצדקה, עכ"ד.

ובס' עלינו לשבח (תשובה ק"ג) כותב הגר"ח זילברשטיין: מדברי החת"ס הנ"ל יוצא שהמפריש כספי מעשר ואבדו אפילו אונס חייב ליתן שנית מעשר כספים, ואין ההפרשה פוטרת אותו, והדבר דומה ללווה שהפריש כספים לפרוע חובו למלוה והמעות נאנסו ואבדו, שפשטו הדבר שההפרשה אינה פוטרתו מתשלום.

והוא הדין בצדקה בכספי מעשר אין אדם נפטר מחיובו כי אם כאשר הגיעו הכספים לידי העניים. ולכן אם הכספים הם כספי מעשר שלו חייב באחריותם, לא רק כאשר אבדו באשמתו אלא אפילו כאשר אבדו באונס. ואם שלח כספי צדקה של אחרים ואבדו בפשיעה, פטור מדיני אדם (מאחר והוא ממון שאין לו תובעים) וחייב בדיני שמים, ולכן אם אינו רוצה לצאת ידי שמים ולהפריש את כספי המעשר שאבדו מוטלת עליו החובה להודיע על כך לשולח, כדי שהשולח יפריש מחדש כספי מעשר מבקום אלו שאבדו, שהרי לא יצא ידי חובתו כמבואר בחתם סופר הנ"ל.

ולענין פשיעה הדברים מפורשים בחושן משפט סי' ש"א סי', וז"ל: מי שהפקידו אצלו מעות עניים ופשע בהם ונגנבו פטור, [ומבואר בפתחי תשובה ו' שחייב בדיני שמים]. במה דברים אמורים, כשאין זה הממון המופקד לעניי מקום זה, אבל אם היה לעניים אלו והרי הוא קצוץ להם (כגון שנתחייב ליתן סכום מסוים להכנסת כלה מטוימת), הרי זה הממון יש לו תובעים וישלם אם פשע.

ובעניינינו אם שלח כספי צדקה של אחרים ואבדו בפשיעה, חייב לצאת ידי שמים גם מצד שגרם הפסד לשולח הכספים שחייב לשלם שנית, עכ"ד.

ולמעשה ההוראה המקובלת דאם נאבדו באונס אינו חייב באחריותו, אך אם השתמש במעות המעשר לצרכו נתחייב באחריותו, עי' צדקה ומשפט (סי' ח' ס"ו) וכן כתב הג"ר שמאי גראס שליט"א בגליון עלים לתרופה (שנת תש"ס). ומ"מ המובחר שיתנה מראש שלא יאחז באחריותו דבכה"ג בכל גוויי פטור באונס (הגרש"ק שם).